

Mi a házasság lényege? Recenzió a *What is Marriage? Man and Woman: A Defense* c. könyvről¹

Sherif Girgis, Ryan T. Anderson és Robert P. George nemzetközileg is jelentős visszhangot kiváltó könyve nem csupán egy a „hagyományos” házasságmodellt védelmező könyvek közül; izgalmas olvasmánnyá elsősorban az teszi, hogy egy valódi jogi eljárásban is szerephez jutott.

Kalifornia Alkotmánya 2008. november 4. előtt lehetővé tette az azonos neműek házasságkötését, s egy alkotmánykiegészítés (Proposition 8) szüntette meg ezt a lehetőséget.² A szerzők munkája pedig gyakorlatilag megegyezik azzal a beadvánnyal, melyet *amicus curiae levélként* („amicus brief”) nyújtottak be a Supreme Court-nak azon beadványokkal szemben, melyek az említett Proposition 8 és a szövetségi Defense of Marriage Act (DOMA)³ alkotmányellenességét állították egy 2012-ben indult eljárásban.⁴ A szerzők munkája és érvelése egy szervesen építkező gondolkodás eredménye; ennek részeként a könyv alapjául szolgáló érvek egy részét már korábban is publikálták egy neves szaklapban.⁵

Ahogy két szerző egy velük készült interjúban is kifejtette, az írás – a konkrét ügyön túl – tudatos fellépés a „szüleik generációjának” idején kialakult társadalmi és politikai örökséggel szemben, amennyiben a „házasság intézményének 'fejlődése' megtört szíveket, széthullott családokat és a következő generációkban nagyfokú elbizonytalanodást eredményezett”.⁶

1. A szerzők főbb állításai

Egy ilyen munka elemzése körében az egyik leglényegesebb kérdés, hogy mennyire erőteljes és magalapozott az érvelés, illetve milyen mértékben teljesül a minden jogással – és bármely felkészült érvelővel⁷ – szemben támasztható azon elvárás, hogy *beadvány* az ellenérdekű fél *várható* érveit is figyelembe vevő, lehetséges gondolati irányok előzetes lezárásával készüljön el. Magyarul: ezen munka értékét elsősorban az adja (adhatja), hogy az egy férfi és egy nő sajátos kapcsolataként tételezett házasság védelmében felhozott állításai mennyire tarthatóak és – tudományosan is – alátámasztottak, különös tekintettel az azonos neműek házasságát követelők

1 SHERIF GIRGIS, RYAN T. ANDRESON, ROBERT P. GEORGE. *What is Marriage? Man and Woman: A Defense*. New York: Encounter Books, 2012. Nem tévesztendő össze THEODORE MACKIN. *What is Marriage?* c., korábban az USA-ban szintén népszerű munkájával (New York: Paulist, 1982. 306 p.). A hasonló címen megjelent korábbi mű a II. Vatikáni Zsinat szemszögéből értelmezte és elemezte a házasság intézményét, a szerződés kontra szövetség kiindulópont mentén kifejtve állításait.

2 <http://www.eqca.org/atf/cf/%7B34f258b3-8482-4943-91cb-08c4b0246a88%7D/2012-02-07-DECISION-ON-MERITS.PDF>

3 1996-ban Bill Clinton írta alá.

4 Az alapügy a Hollingsworth v. Perry ügy volt, melyben az egyenlő bánásmód és a fair eljárás sérelmét állapította meg California Állam Legfelsőbb Bírósága, alkotmányellenesnek találva a hagyományos házasság-konceptió alapjain álló törvényt. Reinhardt Hawkins bíró által ezen eljárásban került kimondásra, hogy „A házasság két felnőtt ember legszorosabb kapcsolata” – azaz nem feltétlenül két különnemű emberé.

Egyébiránt 2012-ig az USA-ban a tagállamok mintegy kétharmadában tartottak népszavazást és/vagy fogadtak el új törvényeket a házasságot érintő témakörben. 32 államban tartottak referendumokat a meleg házasságának lehetővé tételéről. Jelenleg (2012-ben, a könyv lezárásakor) 44 államban a jogszabályok, illetve az arra épülő jogalkalmazói gyakorlat a házassággal kapcsolatos hagyományos álláspontot képviseli.

5 SHERIF GIRGIS, RYAN T. ANDRESON, ROBERT P. GEORGE. „What is Marriage?” *Harvard Journal of Law and Public Policy* Vol. 34 (2010/1): 245-287.

6 KATHRYN JEAN LOPEZ. „What is Marriage? From the Authors of the Book.” <http://www.nationalreview.com/corner/343923/what-marriage-authors-book-kathryn-jean-lopez>

7 A szerzők között jogászt, politológust és filozófust is találunk.

(ellen)érveire.

Különös jelentőséggel bír mind az érvelés jellegzetességeit, mind pedig a mű értékeit illetően az a tény, hogy bár a szerzők vállaltan katolikus háttérrel rendelkeznek, a „szokásos” keresztény érvkészlet legtöbb eleme – szándékoltan – hiányzik munkájukból (*lásd részletesebben a 2. pontban*).

A szerzők kiindulópontja, hogy a könyvet nem valami ellen, illetve valamely személyi kör házasságát megelőzendő hozták létre, hanem elsősorban a házasság intézményének lényegét kívánják megvilágítani. Álláspontjuk szerint a házasság intézményének alapvetően két megközelítése létezik, s ezek nem csupán a jogi szabályozások különbségeiben, de a művészetekben, a vallásokban, a filozófiában és a társadalmi gyakorlatok szintjén is jól megkülönböztethetők.

Az első ilyen megközelítés a **hagyományos házasság-koncepció** (*conjugal view*), a második pedig a **revizionista** (*revisionist view*). Előbbi olyan testi, lelki és érzelmi kapcsolatot feltételez egy férfi és egy nő között, amely teljes egészében átfogja a két személy létezésének valamennyi lényeges aspektusát, egy nem korlátozott, élethossziglani elköteleződés révén. Ez – a szerzők álláspontja szerint – az élet valamennyi területét átfogó közösség, ami önmagában is érték (pl. gyermekek hiányában), ám *elsődlegesen* a gyermekek érdekei és jóléte az a körülmény, amely a házasságot az állam által elismert, támogatott és nagy terjedelemben szabályozott kérdéssé teszi (szemben pl. a *barátság* szintén lényeges intézményével...).⁸ A vállaltan ezen hagyományos álláspontot támogató szerzők szerint a házasság az egyetlen kapcsolattípus, amely objektív jogi/normatív alapon kényszeríti ki a teljes és folyamatos elköteleződést – túlmutatva a felek pillanatnyi szubjektív szándékain. A szerzők konjunktív feltételeket állítanak elének, azt állítva, hogy csupán ezek együttese által leírható kapcsolatok tekinthetők házasságnak: ezek a teljes, organikus elköteleződés; a két (és nem több), nem azonos nemű ember általi tudatos létrehozás; illetve – főszabályként – a gyermek létrehozására is irányuló testiség.⁹ A könyv visszatérő érve, hogy csak a házassági normák (kizárólagosság, bizalom, folyamatosság) adhatnak stabilitást és harmóniát a gyermekek neveléséhez.

A másik koncepció képviselői szerint – állítják a szerzők – a partnerek a házasságban is elsősorban az érzelmi beteljesülést keresik, s ennek megfelelően a házasság is csak addig áll fenn, amíg ez az érzelmileg kielégítő állapot fennáll. Ebben a modellben a hűség is kizárólag elszigetelt egyéni döntésként értelmezhető. A szexuális elköteleződés is csak addig tart, amíg a kapcsolat „romantikája” fennáll.

A revizionista alapállás tehát nem korlátozódik a homoszexuálisok házasságát támogatókra, hanem jelen van a nem azonos neműek által kötött vagy kötni kívánt házasságokra vonatkozó szemléletmódban is. A nem vétkességi alapú – azaz közös megegyezéssel alakított – válások rohamos terjedése is sajátos (közvetett) jogelvvé teszi a ezt a „forradalmi” álláspontot. Ez a körülmény teszi indokolttá a hagyományos házasság melletti kiállást, érvelést is – hangsúlyozzák Girgisék.

A szerzők akkori beadványa – és annak révén a könyv – célja is éppen annak bizonyítása, hogy a *conjugal* álláspont mellett igenis racionális érvek szólnak.

A mű egyik lényeges gyengesége, hogy bár a szerzők döntően a kortárs társadalom- és embertudományok eredményei köré építik érvrendszerüket, nem támaszkodnak a szükséges – tudományos alaposságot sugalló – mértékben a tudomány hiteles eredményeire. A kötet csupán néhány kutatási eredményt említ tételeken, itt alaposabb érvelésre – és talán több adatra – lett volna szükség.

Ehhez az amerikai szakirodalom bőségesen szolgáltatott volna „alapanyagot”; hiszen pl. a

⁸ Lásd a mű 3. oldalát.

⁹ A szerzők külön kiemelik, hogy vannak olyan fizikai funkcióink, melyekben nem tudunk közösséget vállalni egymással – ilyen pl. az emésztés. Van azonban olyan, amelyben igen. A testi egység (közösség) legmagasabb szintje a nem reprodukció, mint a közösülés közvetlen biológiai célja.

szociológiai kutatások már 20-30 éve világosan bebizonyították, hogy ahhoz, hogy egy házasság „egyben maradjon” nem elegendő az érzelmi kapocs a felek között, szükséges néhány további kapocs is, melyek az érzelmi szál gyengülése esetén is fenntartják a kapcsolatot, illetve a családot.¹⁰ Egy másik – szintén az USA-ban lefolytatott, 13 éven keresztül zajló – felmérés is alátámasztja, hogy a gyermekvállalással kapcsolatos tudatosság, illetve mindkét fél azonos szintű elkötelezettsége a kapcsolathoz középponti jelentőségű elemek egy házasság későbbi tartósságára vonatkozó „jóslatok” tekintetében.¹¹

Az USA-ban a közelmúltban folytatott kutatások arra is rávilágítottak, hogy a családok vagyoni helyzetéből, illetve szociális státuszából sem lehet direkt módon következtetni a házasság stabilitására, sőt bizonyos tényezők – pl. a hagyományos értékek iránti tisztelet – erősebben vannak jelen egyes alacsony jövedelmű (és a felmérések tanúsága szerint nem fehér) rétegek körében.¹² Ezek az érvek – s számos további – mind alaposabbá tehetnék volna a munkát.

Azt a munkát, amelynek alapvető állításai és következtetései egyébként helyesek és tudományosan is alátámaszthatóak. A könyv sorra veszi azokat a lehetőségeket, melyek felmerülhetnek: pl. az azonos neműek által nevelt gyermekek kapcsán szociológiai érvekre alapoz, miszerint egyértelmű felmérési eredmények mutatták ki, hogy az egymással házasságban élő szülők által fenntartott családban élő gyermekek különböző (egészségi, kapcsolati készségekre utaló, bűnözési stb.) mutatói jobbak, mint az egy szülővel, vagy a azonos neműek között felnövő gyermekeké, sőt, jobbak azokénál is, akik elvált biológiai szüleikkel a válás után is egy háztartásban élnek. Ez igaz, de az olvasónak itt is komoly hiányérzete támad: ez az érvelés pl. azért áll gyenge lábakon, mert a kérdés nem csak az egy- és kétnemű párok modelljeinek konfliktusaként fogalmazódik meg, hanem úgy is, hogy mi a jobb a gyermeknek: azonos nemű pár által kialakított családban felnőni vagy éppenséggel „árvaházban” nevelkedni? Függetlenül attól, hogy erről a kérdésről mi jelen sorok írójának véleménye, az ilyen és ehhez hasonló kérdések nyitva hagyása jelentősen gyengíti a könyv érvelését, meggyőzésre való alkalmasságát...

A könyvben a házasság lényegét illetően megfogalmazott állításokat támasztják alá a legfrissebb felmérések eredményei is, melyek világossá teszik pl., hogy az első házasságukban élők összességében jóval „boldogabbak” házasságukban, mint azok, akik már második házassági kapcsolatukban élnek.¹³

2. A szerzők érvelésének pozitívumai és hiányosságai

A szerzők alaposan kifejtik a házasság intézményére vonatkozó kiterjedt állami szabályozás szükségességére vonatkozó érveket. Helyesen állapítják meg, hogy minél intimebb egy kapcsolat (mély barátság, szerelem stb.), annál kevésbé tart igényt az állami közreműködésre. A házasság esetében ez azért nincsen így, mert a házasság intézményéből fakadó ún. strukturált közösségi javak igénylik az állami elismerést, illetve szabályozást. A szerzők megfogalmazásában a házasság nem privatizálható, azaz – szemben például a keresztelel – nem rekeszthető kívül az állami szabályozás tárgyköréről.

Minden társadalom szabályozza a férfi-női kapcsolatot, hiszen a reprodukció alapja, és a folyamatos társadalmi újratermelődéshez, a mindenkorai gyermekek későbbi „produktív” taggá válásához is ez

10 JAN E. TROST. „What Holds Marriages Together?” *Acta Sociologica* 29 (1986/4):303-310.

11 TED L. HUSTON. „What’s love got to do with it? Why some marriages succeed and others fail.” *Personal Relationships* 16 (2009): 301–327.

12 TRAIL, THOMAS E., KARNEY, BENJAMIN R. „What’s (Not) Wrong with Low-Income Marriages.” *Journal of Marriage and Family*, 74 (2012/3): 413-427.

13 MIRECKI, RACHEL M. et al. „What Factors Influence Marital Satisfaction? Differences Between First and Second Marriages.” *Journal of Divorce and Remarriage* 54 (2013/1): 78-93.

kell. Ez nevezik a szerzők a civilizáció lényegének, hiszen az az erős házasságok – és az azokra vonatkozó szabályozás – alapjain nyugszik.¹⁴ Nem rejtik véka alá azt sem, hogy ahhoz, hogy mindez rendszerszerűen működjön, egy *erős házassági kultúrára* van szükség, amelynek – különféle eszközök révén – része az a társadalmi nyomás is, hogy a két különnemű személy összeházasodjon és együtt is maradjon.

A házasság társadalmi funkciójának jog általi tételezése kapcsán is körültekintően járnak el a szerzők. Kiindulópontjuk, hogy a jogszabályok tartalma e vonatkozásban a társadalom üzenete tagjai számára, arra nézve, hogy mi is a házasság. Ez az üzenet jelentősen befolyásolja a házasságról alkotott véleményünket, képzeletünket is. A házasság szabályozásának egyik lényeges célja a gyermeknemzéssel és -neveléssel összefüggő egyes magatartások jogi következményeinek biztosítása, illetve a felek egymásnak nyújtott, az anyagi, érzelmi, fizikai és szociális biztonság elősegítésére irányuló magatartása. A házasság intézménye a könyv állítása szerint „közfunkció”, amely feljogosítja a szülőket, s egyúttal elvárásokat is támaszt velük szemben.¹⁵ Konzisztens módon ezeket az értékeket harmadik felek (külső, harmadik személyek) irányában is csak az állam tudja közvetíteni: vallási vagy kétoldalú megállapodások, szerződéses jogviszonyok erre – a modernitás viszonyai között – önmagukban nem alkalmasak. Eme értékek elsősorban jogokként jelennek meg, s ezek legszűkebb metszete – a szerzők szerint – a szülők gyermekeikhez, illetve a gyermekek szüleikhez való joga (lásd a 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről vonatkozó rendelkezéseit).

Kifinomult érv az is, hogy ha – konstruktivista alapokon – a házasság csupán jogi fikció lenne a társadalmi hasznok maximalizálása érdekében, a házassághoz való természetes jog sem lenne értelmezhető, s így azt az egyes jogszabályi rendelkezések sem tudnák sérteni, szükségtelenül, illetve aránytalanul korlátozni.

A 4. fejezet felveti azt a kérdést, hogy „[jó, jó,] de ha mindez (a hagyományos álláspont) igaz is, miért ne lehetne néhány száz vagy néhány ezer meleg házasságot lehetővé tenni? Hogyan tudná ezek léte befolyásolni a többi házasságot?” A szerzők válasza három elemből áll össze:

1. A jog egyik lényeges célja a vonatkozó elképzelések alakítása, a mintaadás is.
2. Ezek a minták ténylegesen befolyásolják a magatartásokat is.
3. A vonatkozó elképzelések és magatartások pedig együttesen alakítják a társadalmi érdekeket, azok artikulációját, illetve a tényleges társadalmi jólétet is.

Amennyiben tehát bizonyos fogalmak kitágulnak, egyúttal – szükségképpen – légiessé is válnak. A házasság fogalmának kitágítása (pl. azonos nemű párokra történő kiterjesztéssel) is kikerülhetetlenül hozza magával az újabb szabályozás relativizálódását, illetve összességében a házasságra vonatkozó normatömeg erózióját. Azaz az érzelmi alapú házasságkép jogi definiálása szembemegy a gyermekek és a felek közvetlen érdekeivel, hiszen ezen szabályozásnak súlyos – a jogi szabályozáson túlmutató – társadalmi implikációi is vannak.

Ötletes és érv a szerzők részéről az is, hogy a revizionista házasságkép relativizáló jellege megfosztja értékeitől, korlátozza a valódi férfibaráttságokat, legalábbis az azokra vonatkozó közvélekedést is. Hiba azonban, hogy a szerzők Dávid egyik Zsoltárát idézik egy helyen a férfiak barátságával összefüggésben, teszik ezt úgy, hogy feltehetően tudják (vagy megfelelő körültekintés mellett tudhatnák), hogy a Dávid és Jonathán kapcsolatára hivatkozás nem áll távol az egyneműek házasságának hirdetőitől sem. Itt is rossz érzések fog(hat)ják el az olvasót, hiszen – az egyébként

14 Idézik MAGGIE GALLAGHER-t is, aki szerint a házasság közösségi célja a férfi és a nő kapcsolatán keresztül annak biztosítása, hogy a gyermekek ne apa nélkül nőjenek fel.

15 Gyenge házasságoknál az államnak kell kitöltenie egyedi döntéseivel a keletkező vákuumot (pl. válás, vagyonmegosztás, láthatás, tartásdíj szabályainak egyedi ügyekben történő alkalmazásával). Ennek kiterjedt volta rendkívüli módon megterheli az állami szerveket (szűkebben vett hatóságokat), illetve a közszolgáltatásokat nyújtó ellátórendszereket is. A nemzet jóléte az egészséges családon múlik; ennyiben a házasság intézményének léte és szabályozottsága államérdek.

helytálló – kijelentés kontextusok híján törekeny és erőtlen marad minimális teológiai alátámasztás, további érvelés nélkül.

Itt említendő az is, hogy a hagyományos házasságfelfogás ellenzői valóban gyakran érvelnek azzal, hogy a meggyengült házasság (mint intézmény) erősödhetne azáltal, ha kiterjesztenék azt egyéb kapcsolati formákra is. Ezzel szemben jól felépített érvelést olvashatunk a műben: a jog nem tud egyben tartani olyan kapcsolatokat, melyekben nincs tartós, racionális alapja a felek együtt maradásának.

A mű azonban néhány esetben leegyszerűsítő és emiatt valótlan állításokat is ad „ellenfelei” szájába, azt állítva pl. a 37. oldalon, hogy egyesek szerint a házasságnak nincsenek az egyéb típusú kapcsolatokét meghaladó társadalmi előnyei, sőt az államnak sem lenne szabad foglalkoznia a kérdéskörrel. Az ilyen – valóban szélsőséges, alaptalan és *nyilvánvalóan marginális* – állítások, nézetek felelegetése és az „ellentábor” hangsúlyos érvévé „avatása” elvágja a higgadt tudományos vita lehetőségét. A szerzők csak jóval később, az 52. oldalon utalnak arra, hogy a revizionista álláspontot sem látják feltétlenül egységesnek, pl. a poligámia elfogadhatóságával kapcsolatban.

A szerzők érvelésének további gyengesége, hogy lényeges kijelentések „lógnak a levegőben”: a szerzők pl. kijelentik – a gyermektelen házasságok védelmében –, hogy a házasságnak nem feltétlenül az utódnemzés az egyetlen értelme, elsődleges célja, de egyetlen további okot sem említene, s a reprodukció jelentőségével kapcsolatos érvelésük erőteljessége arra utal, hogy nem is igen ismernek ilyet... (miközben a szerzők előélete és munkássága világossá teszi, hogy éppen az ellenkezője igaz...).

Okszerűen érvelnek azonban akkor, amikor kijelentik, hogy pusztán az a tény, hogy az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatokat az idők folyamán üldözték, olykor kegyetlenül büntették, nem elégséges indok a házassággal kapcsolatos jogi szabályozás megváltoztatására, azaz az ilyen kapcsolat házassággá alakítása lehetőségének megteremtésére.

Ettől független kérdés, hogy az adott személy homoszexualitásának tényével össze nem függő (összefüggésbe nem hozható) nyilvános társadalmi fellépése kapcsán egyre általánosabb igényként jelenik meg a szükségtelen és mind jogi, mind pedig morális értelemben aránytalan korlátozások lebontása. A kérdéskör rendezetlenségét jelzi, hogy 2014 júliusában Obama elnök – heves vitákat kiváltva – aláírta ugyan az LMBT párokkal szembeni munkahelyi diszkriminációt tiltó rendeletet, de szövetségi törvény továbbra sem rendezi a kérdést.

3. Természetjogi érvelés elfogadhatósága

Helyes döntés volt-e, hogy a szerzők kirekesztették érvrendszerükből a bibliai alapokat?

A központi rendezőelv nélküli korban fogant modern és „posztmodern” társadalomelméleti koncepciók jellemzője, hogy az ember filozófiai-erkölcsi természetéről nem (vagy csak kevésbé) vesznek tudomást, illetőleg a társadalomintegratív erőkhöz kötődő helyes társadalmi együttélés, rend elveit nem firtatják, s így a működőképes társadalmi rend teoretikus megalapozásáról is lemondanak.¹⁶ A modern jog és jogtudomány mai állapotának kialakulásában az egyik döntő hatást – még korábban – az isteni természetjog kizárólagosságától történő elszakadás jelentette: az ember által alkotott pozitív jog érvényességének transzcendens (morális) igazolása profanizálódott a racionális természetjog formájában.¹⁷ Bár a pozitív jog érvényességének transzcendens, ún. metajurisztikus (morális) elvekkel történő igazolási kényszere ezzel még nem szűnt meg, maga az igazolási probléma áthelyeződött a nem teremtett világ történetiségének dimenziójába.¹⁸ Döntő kérdés tehát, hogy a jogpozitivizmus (jogpozitivista jogelmélet) – és számos vonatkozásban a

16 FRIVALDSZKY JÁNOS. *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest: Szent István Társulat, 2007. 382.

17 CS. KISS LAJOS „Bevezetés,” in CS. KISS LAJOS – KARÁCSONY ANDRÁS (szerk.): *A társadalom és a jog autopoietikus felépítése*. Budapest: ELTE, 1994, 7-8.

18 Uo.

relatív természetjog – képtelen megragadni a jog sajátos normativitását,¹⁹ hiszen konkrét erkölcsi okokra történő utalás nélkül nem tisztázható, hogy az emberek „miért hoznak létre jogrendszereket, és miért ruházzák fel őket jellegzetes vonásaikkal”.²⁰

A legizgalmasabb kortárs kérdések egyike – e könyvtől függetlenül is –, hogy a teológia, illetve a legtágabban vett vallástudomány ismeretanyaga és érvkészlete milyen módon, illetve mértékben lehet része egy tudományos vitának. Amint arra már utaltunk a szerzők kirekesztették érveik köréből a vallási alapú állításokat, a mű mindösszesen három alkalommal említ – utalásszerűen, mintegy mellékesen – közsismert bibliai szereplőt vagy igeverset.

Maguk a szerzők csak azt jelentik ki, hogy nem csupán a mi jogi és jogon túli kultúránknak része a házasság, sokkal inkább „olyan társadalmi jószág, amelynek lényegét felismerhetjük, de melyet meg nem változtathatunk”. Amennyiben ezt az állításukat igaznak fogadjuk el, óhatatlanul megfogalmazódik egy kérdés: nem lehetséges-e, hogy a házasság intézményének valódi, elsődleges *differentia specifica*-ja az a tény, hogy azt Isten alkotta meghatározott tartalommal és rendeltetéssel.

Ahhoz, hogy a kortárs tudomány – s ezen belül is hangsúlyosan a jogtudomány – komolyan vegye pl. a teológia mondandóját, eleve komolyan kel vennie annak lehetőségét, hogy van olyan egységes tudomány, a filozófia, mely az ember erkölcsi, érzelmi és racionális világait szerves egységbe foghatja.²¹ A teológia mint tudomány nem állhat fenn olyan fundamentum – jelen esetben a filozófia – nélkül, amely a teológiát összekapcsolja a szaktudományok legégetőbb problémáinak -esetünkben a házasság intézménye válságának – elméleti feldolgozásával. Ebben a megközelítésben A teológia nem egyszerűen a tradíció továbbítója, hanem saját ismeretforrásának radikális kifejeződése.²²

A legújabb – adott esetben keresztény megalapozású és tartalmú – természetjog annyiban új, hogy a pozitív joganyag rendelkezéseit nem a joganyag létrehozójára vagy a „jogtörténetben” kifejeződött elvekre stb. vezeti vissza, hanem valamely szabály közvetlen igazolásaként és szükségképpen eredőjeként fogadja el az adott – kimunkált és széleskörű társadalmi beágyazódottsággal rendelkező – hitrendszer, kultúrkörünkben a Biblia általános elveit és tételes elvárásait.²³ Ez a közvetlenség természetesen – és ez az életszerűbb – részleges is lehet, azaz más megfontolásokkal, igazolóelv-rendszerekkel egy sorban is megjelenhet. Azaz a *természetjog, illetve keresztény természetjog* ennyiben *részleges* is lehet, ami praktikusán annyit tesz, hogy adott esetben egy – tipikusan – bírói, alkotmánybíróági döntésben – sajátosan értelmezett „párhuzamos véleményként” – vagy egy új törvény preambulumban – megjelenhet expressis verbis a Bibliára, Istenre utalás is.

Állítjuk, hogy a szerzők érvelése nemhogy veszített volna erejéből, ha érveik egyik kiindulópontja, illetve alapja a házasság „elkülönültsége” (Ef 5:31), külső „sérthetlensége” (Zsid 13:4), a testiség ajándékának házassághoz kötöttsége (1Kor 7:3-5) és a gyermekek nélkül is legalább háromszereplős volta (Préd 4:12²⁴), hanem éppen ellenkezőleg: ezen kijelentések – a bemutatott könyv és jelen sorok írója szerint is – a kultúrantropológia, a szociológia, történettudomány vagy a

19 BÓDIG MÁTYÁS. *Jogelmélet és gyakorlati filozófia*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 2004. 219.

20 Uo.

21 MEZEI BALÁZS. *Vallás és hagyomány*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2003. 26.

22 MEZEI (2003): 27.

23 Rögzítenünk kell azonban azt is, hogy a jog változása nem jelent feltétlenül társadalmi szintű, illetve egyéni felfogásokban tükröződő érdemi változást is egyúttal. Nyilvánvaló, hogy a Biblia nem (csak) erkölcsi parancs, mechanikus módon állami joggá transzformálható elvek logikus összessége. A Biblia központi gondolata, hogy a törvény (a jog) betarthatatlan, ezért van szükség a megváltásra. Így önmagában a bibliai elvek világi jogba való átültetése sem feltétlenül "javít" a jogon, ha a jog változását nem kíséri egyúttal valamifajta belső – egyéni és/vagy közösségi morálban visszatükröződő – változás is.

24 „Ha az egyiket megtámadják, ketten állnak ellent. A hármast fonál nem szakad el egyhamar.”

pszichológia érveivel szoros egységben, egymás érveit erősítve állhatnának helyt. A szociológia érvkészlete tehát, legalábbis mint egyedüli és végső eszköz erőtlen ebben az „ügyben”.

A tudomány ún. „természetjogias fordulatával” természetesen óvatosságnak kell lennünk, hiszen a szakirodalom ismeri a *politikai vallás* fogalmát is, ezzel jelölve azokat a törekvéseket, melyeket nem teológiai alapú, erős személyes meggyőződések mozgatnak elsősorban, inkább a különbözőség, a konzervatív értékek felmutatásának és konkrét politikai vagy egyéb előnyök szerzésének vágya...²⁵

Ahhoz, hogy valaki elfogadja, hogy a házasságnak van néhány objektív sajátossága, a szerzők szerint egyébiránt az adott személynek nem kell hinnie Istenben, elegendő csupán az emberi természetet feltérképeznie, hogy belássa ezen intézmény szükségességét.²⁶

Számos könnyebb, jól olvasható – tanácsadó jellegű, az eltérő (hagyományos) nemi szerepek hangsúlyozására épülő – bestseller mellett²⁷ nagy számban jelentek meg az USA-ban olyan alkotások is, melyek korunk válságtüneteire a kereszténység válaszait nehezebb olvasmányként kínálják fel, *általában több tudományterület eredményeit ötvözve*.²⁸ Utóbbiak közös kiindulópontja, hogy a kereszténység lényegének megértését, helyes felfogását tekintik előkérdésnek, mely nélkül az olvasó általi értelmezés és gyakorlati cselekvés sem lehet sikeres.

4. A mű által felvetett kérdések magyar vonatkozásai

A szerzők párhuzamos példák, azaz konkrét törvények, illetve egyedi döntések elemzésén keresztül is bemutathatták volna álláspontjukat, így egyes állításaik (hogy pl. mely állam szabályozása lenne a *conjugal*, s mely *revisionist* kategóriába sorolható) jobb alátámasztást nyerhetek volna. Nehéz ugyanis közelebbi – normatív (?) jellegű – kapaszkodók nélkül eldönteni egy adott államról (tagállamról), hogy szabályozása milyen mértékben védelmezi a hagyományos, keresztény értékekkel szoros kapcsolatot mutató családképet. Jó példa erre a dilemmára Magyarország is, hiszen a 2012-ben hatályba lépett új alkotmány, Magyarország Alaptörvénye, és a 2014-ben hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv, illetve az egyéb jogszabályi rendelkezések összességében a házasság és a család intézményének „felelősség-központú” megerősítését célozzák, mégis *pl. a házasságban élő nők művi terhességmegszakítással kapcsolatos döntésének továbbra is rendkívül liberális szabályozása* kétségeket ébreszthet a külső szemlélőben a magyar „modell” besorolhatóságát illetően.

A mai magyar jogrendszer egyik jellegadó vonása tehát egyrészt *a felelősség új, rendszerszerű koncepciója*. Némi leegyszerűsítéssel a konzervatív és neokonzervatív paradigma kulcseleme a felelősség, sőt a „felelősség forradalma”, szemben a szabadságot abszolutizáló egyéb – korábban domináns – koncepciókkal.²⁹ Ezen új felfogásban a polgár elsősorban nem mint a jogosultságok és kimentési okok címzettje, illetve nem mint fogyasztó dominál, hanem sokkal hangsúlyosabb a felelős állampolgárként történő megjelenítése (a jogszabályok elvárásaiban is), ami a különböző felelősségek korábrinál alaposabb, pontosabb és szankcionált definiálása révén történt meg az újabb jogszabályokban. Pl. a szülői felelősség szintjének emelése körében a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 9. § (3) bekezdésének g) pontja a szülői kötelezettségeként írja elő, hogy a

25 Lásd pl. a FIDESZ 2001-es javaslatát az egyházi anyakönyvezésről. Nem vallási alapokon jelent meg a javaslat, elsődleges célja a civil társadalom állammal szembeni erősítése volt.

26 Lásd a 47. oldalon.

27 Lásd pl.: FEIN, ELLEN, SHERRIE SCHNEIDER. *The Rules for Marriage: Time-Tested Secrets for Making Your Marriage Work*. Warner, 2001.

28 Lásd pl.: DON S. BROWNING. *Marriage and Modernization: How Globalization Threatens Marriage and What to Do About It*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2003.

29 BARÁT TAMÁS. „Felelősség – társadalmi felelősségvállalás.” *Társadalom, gazdaság, jog, politika*. XXI. Század Tudományos Közlemények, 27 (2012 áprilisa): 47.

szülő köteles gyermeke felügyeletéről külön jogszabályban foglaltak szerint gondoskodni, amikor a gyermek éjszaka közterületen, szórakozóhelyen tartózkodik, illetve a (4) bekezdés értelmében a „szülő köteles a gyermekre tekintettel kapott támogatást a gyermek gondozására, nevelésére fordítani”.

A fentiek mellett azonban – amiként arra fentebb is utaltunk – a hatályos szabályozás szerint a terhesség a 12. hetéig szakítható meg, – egyebek mellett – az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.³⁰ A súlyos válsághelyzet azonban határozatlan jogfogalomként áll előttünk; a törvény értelmező rendelkezése szerint olyan helyzet, „amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz”.³¹ S noha Magyarország Alaptörvényének II. cikke kimondja, hogy „(...) a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg”, a hatályos jogszabályok és az azokra vonatkozó jogalkalmazói gyakorlat (utóbbiak közé sorolva az Alkotmánybíróság vonatkozó döntéseit is³²) alapján Magyarországon a méhmagzat élethez való joga csupán államcélként jelenik meg, s nem alanyi jogként.

A bemutatott könyv egyik lényeges értéke akkor válik hozzáférhetővé, ha áttekintjük a magyarul hozzáférhető szakirodalom házasságra vonatkozó kiadványait. Viszonylag nagy számban találunk keresztény szerzők tollából származó, népszerű, ismeretterjesztő alkotásokat,³³ illetve szakembereknek készült – nehezebb, tudományos igényű – olvasmányokat is.³⁴ Meglepetés ér azonban minket, ha olyan állam vagy jogtudományi munkákat keresünk, melyek nem csupán kommentár jelleggel mutatják be a hatályos szabályozást,³⁵ illetve annak valamely részletkérdését,³⁶ hanem a mögöttes közpolitikai megfontolásokat, történeti előzményeket és filozófiai alapokat is *nagyobb terjedelemben* ismertetik.³⁷

A *What is Marriage?* hazai állam- és jogtudományt befolyásoló legnagyobb értéke talán éppen az lehet, hogy ráirányítja figyelmünket arra, hogy egyes középponti jelentőségű kérdésekben a szabályozási folyamat nem rekedhet meg a kötelességszerű és politika által korlátozott hatásvizsgálatok szintjén, hanem igenis lehetséges olyan csatornák kialakítása, illetve erősítése, melyeken keresztül a tudomány képviselői is érdemben részt vehetnek az adott tárgykör elemi kérdéseinek tisztázásában is.

A szerző adatai

Név: Rixer Ádám

Munkahely, beosztás: Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Közigazgatási jogi Tanszék, tanszékvezető egyetemi docens.

Kutatási területek: Közigazgatási jog, Állam és civil társadalom kapcsolata, Állami egyházjog

Elérhetőségek: 0670 2585887; e-mail: rixer.adam@kre.hu

30 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 6. § (1) bekezdésének d) pontja.

31 A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (2) bekezdése.

32 Lásd pl. a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatot.

33 Pl. GARY CHAPMAN. *Maradjunk együtt! Házassági krízisek megoldása*. Budapest: Harmat Kiadó, 2011., illetve GARY CHAPMAN. *A házasság négy évszaka*. Budapest: Harmat Kiadó, 2013.

34 A széles körben ismert és használt művek között említhető DOROTHY R. FREEMAN. *Házassági krízisek: A házassági tanácsadás gyakorlata* c. munkája (Budapest: Animula Egyesület, 1994).

35 A szinte kizárólagos kommentárirodalom újabb darabjai közé tartozik pl. SOMFAI BALÁZS. *Családjog. Jogi Szakvizsga Segédkönyvek* c. munkája (Budapest-Pécs: Dialóg-Campus, 2012), illetve PETRIK FERENC (szerk.): *Polgári jog I-III: Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest: HVG-ORAC, 2014.

36 Ennek egyik fóruma hazánkban – legalábbis a vizsgált jogterületen – a *Családi Jog* nevű szakfolyóirat.

37 Lásd pl. FRIVALDSZKY JÁNOS. *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest: PPKE, Szent István Társulat, 2013. 321 p., illetve FRIVALDSZKY JÁNOS. *A jog- és a politikai filozófia erkölcsi alapjai*. Budapest: Pázmány Press, 2014. 207 p.

Tartalmi összefoglalás

Sherif Girgis, Ryan T. Anderson és Robert P. George nemzetközileg is jelentős visszhangot kiváltó könyve nem csupán egy a „hagyományos” házasságmodellt védelmező könyvek közül; izgalmas olvasmánnyá elsősorban az teszi, hogy egy valódi jogi eljárásban is szerephez jutott.

A szerzők álláspontja szerint a házasság intézményének alapvetően két – a műben részletesen isamertetett – megközelítése létezik, s ezek nem csupán a jogi szabályozások különbségeiben, de a művészetekben, a vallásokban, a filozófiában és a társadalmi gyakorlatok szintjén is jól megkülönböztethetőek. Az első ilyen megközelítés a hagyományos házasság-koncepció (*conjugal view*), a második pedig a revizionista (*revisionist view*). Előbbi olyan testi, lelki és érzelmi kapcsolatot feltételez egy férfi és egy nő között, amely teljes egészében átfogja a két személy létezésének valamennyi lényeges aspektusát, egy nem korlátozott, élethossziglani elköteleződés révén. A második koncepció képviselői szerint – állítják a szerzők – a partnerek a házasságban is elsősorban az érzelmi beteljesülést keresik, s ennek megfelelően a házasság is csak addig áll fenn, amíg ez az érzelmileg kielégítő állapot fennáll. Ebben a modellben a hűség is kizárólag elszigetelt egyéni döntésként értelmezhető.

Különös jelentőséggel bír mind az érvelés jellegzetességeit, mind pedig a mű értékeit illetően az a tény, hogy bár a szerzők vállaltan katolikus háttérrel rendelkeznek, a „szokásos” keresztény érvkészlet legtöbb eleme – szándékoltan – hiányzik munkájukból. A recenzió mellett érvel, hogy a bibliai érvek nemhogy gyengítették volna az állítások erejét, hitelességét, de egyenesen növelték volna. A recenzió sorra veszi a szerzők fontosabb érveit is, néhol azok gyengeségeit, másutt átgondolt, eredeti jellegüket hangsúlyozva.

Önálló alponban került elemzésre továbbá, hogy Magyarország a fenti modellek közül melyikbe sorolható, illetve melyek e besorolás nehézségei.